
ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭКОНОМИЯ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦИКЛІЧНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПІДХОДИ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

СОРКІН Ігор В'ячеславович, аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Світову фінансову кризу 2008–2009 рр. вважають однією із найуразливіших з часів Великої депресії. Причини виникнення та наслідки цієї кризи досліджуються багатьма вченими та практиками. Проте найважливішими її уроками можна вважати об'єктивність і неминучість виникнення кризових явищ, а також необхідність забезпечення ефективного регулювання та нагляду за фінансовим сектором.

Світова фінансова криза переконливо засвідчила вразливість від кризових явищ в першу чергу фінансового сектору економіки. І цьому є кілька пояснень. З одного боку, функціонування фінансового сектору стосується всіх секторів економіки, адже залучаючи гроші від суб'єктів, які мають їх надлишок, та спрямовуючи ці кошти до суб'єктів, які мають в них потребу, фінансовий сектор є з'єднуючою ланкою між ними. З іншого боку, відновлення належного функціонування фінансового сектору в посткризовий період занадто дорого обходиться країнам. Так, уряди та центральні банки в усьому світі витратили понад 11 трлн. дол. США на підтримку фінансового сектору та майже 6 трлн. дол. США на програми фінансового стимулювання [16].

Аналіз останніх публікацій та досліджень. У економічній літературі питання циклічності економіки досліджувалась багатьма вченими, зокрема, Дж. Кейнсом, М. Фрідманом, У. Джевонсом, М. Туган-Барановським, М. Кондратьєвим, Й. Шумпетером, А. Грінспеном, П. Кругманом, С. Моїсєєвим та іншими. Останнім часом проблема циклічного розвитку економіки привертає все більшу увагу з боку вітчизняних науковців: В. Базилевича, Я. Белінської, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Даниленка, І. Івасіва, В. Міщенко та інших. Однак досліджується зазначена проблема переважно в контексті теоретичних засад циклічного розвитку економіки шляхом узагальнення видів економічних циклів, притаманних їм особливостей тощо.

З огляду на актуальність проблеми циклічного розвитку економіки, її об'єктивність і закономірність, а також враховуючи наслідки неготовності більшості країн ефективно адаптуватись до фаз економічного циклу подальші дослідження циклічного розвитку економіки повинні здійснюватись у напрямі вдосконалення теоретико-методологічних підходів щодо розроблення та реалізації системи заходів, спрямованих на своєчасне попередження фінансових криз та пом'якшення їх наслідків.

Метою даної статті є узагальнення теоретичних засад циклічного розвитку економіки та обґрунтування основних підходів щодо її «адаптації» до фаз економічного циклу.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Циклічність розвитку економіки є однією із найважливіших макроекономічних характеристик, яка суттєво впливає на діяльність усіх суб'єктів економіки. Економічна циклічність – це об'єктивна форма розвитку

ринкової економіки, яка знаходить свій прояв у діловій активності на основі періодичної зміни фаз підйомів і спадів.

Слід зазначити, що циклічний розвиток економіки був очевидним уже на початку ХХ ст. Так, за словами М. Кондратьєва, «думка про те, що динаміка економічного життя при капіталістичному устрої суспільства має не простий та лінійний, а складний і циклічний характер у теперішній час можна вважати загально визнаною... Встановлюється два постулати, надзвичайно важливих для розуміння природи криз: по-перше, що вони є періодичними, по-друге, що вони органічно притаманні капіталістичному устрою» [7].

У науковій літературі вважають, що об'єктивна закономірність циклічного розвитку економіки вперше проявила себе наприкінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст., коли після завершення першого промислового перевороту чітко окреслився тісний взаємозв'язок всіх галузей економіки. У подальшому така закономірність знаходила свій прояв і в інших економічних системах, в тому числі й в адміністративно-плановій системі. При цьому слід зазначити, що навіть характерний для індустріального чи постіндустріального суспільства взаємозв'язок елементів економічної системи не залишає жодній з країн шансу уникнути циклічного розвитку економіки [6].

Циклічність – це загальна форма розвитку світової економіки як єдиного цілого, яка відображує нерівномірність функціонування різних елементів економіки, зміну стадій її розвитку тощо. Циклічність є важливим чинником економічної динаміки, однією з детермінант макроекономічної рівноваги та формою розвитку. Кожному циклу властиві певні фази та тривалість, які є оригінальними як в історичному, так і в регіональному аспектах [15].

Слід зазначити, що цикли економічного розвитку мають різну природу та тривалість. Й. Шумпетером була висунута ідея щодо трирівневої схеми циклічності в економіці, а відповідні цикли названі іменами М. Кондратьєва, К. Жюгляра та Дж. Кітчана. На думку Й. Шумпетера, розвиток є рухом від одного кругообігу до іншого, який стихійно породжується самою економікою та відбувається дискретно.

У ХІХ – в середині ХХ ст. увага науковців була зосереджена на обґрунтуванні причин циклічного розвитку економіки, зокрема відстоювалась ідея, що основою циклічного розвитку є зовнішні (Л. Вальрас, У. Джебонс, А. Маршалл, Г. Мур) або внутрішні фактори (К. Маркс, Дж. Кейнс, А. Шпитгоф, Й. Шумпетер) [5].

У другій половині ХХ ст. основною причиною циклічного розвитку економіки була комплексна взаємодія низки факторів, зокрема, відкриття нових джерел ресурсів, значні науково-технічні та технологічні відкриття, зміна цін на ресурси, політичні потрясіння, зміна чисельності та міграція населення та інші.

З огляду на закономірності циклічного розвитку економіки, як внутрішні, так і зовнішні чинники, на нашу думку, є не стільки причинами цього явища, скільки визначальними факторами, що формують особливості протікання того чи іншого циклу: його тривалість, ключові характеристики фаз тощо.

У економічній літературі існують різні підходи щодо визначення циклів економічного розвитку. Так, існує точка зору, що економічний (промисловий, діловий) цикл – це часовий період розвитку національної економіки, який знаходиться між верхніми точками перелому (піками), що слідує один за одним. При цьому в межах циклу спостерігається послідовна зміна періодів поживлення та згортання ділової активності [6].

Більшість науковців вважають, що економічні цикли – це підйоми та спади економічної діяльності, що визначаються такими економічними термінами, як періоди експансії та рецесії. У періоди експансії економіка, що характеризується показниками зайнятості, обсягами виробництва та продажів, у реальному вимірі зростає, за виключенням впливу інфляції. Так, за визначенням Т. Фролової, економічний цикл – це періодичні коливання рівнів зайнятості, виробництва та інфляції [13].

На нашу думку, з огляду на нелінійний розвиток економіки, під економічним, або як його ще називають «діловим» циклом слід розуміти періодичні спади та підйоми в економіці,

тобто коливання ділової активності. Саме такий підхід до визначення економічного циклу дозволяє акцентувати увагу на циклічному розвитку економіки.

У науковій літературі виокремлюють чотири економічні цикли:

1) цикли М. Кондратьєва тривалістю 40–60 років – так звані «довгохвильові цикли», пов'язані з науково-технічним прогресом і якісними змінами в економічному розвитку. Вважають, що саме нерівномірність науково-технічного прогресу, в результаті якої регулярно відбуваються радикальні зміни в технічній та технологічній базі суспільства, а також коливання обсягів інвестицій в основний капітал з тривалим строком служби, є основними причинами таких циклів.

2) цикли С. Кузнеця тривалістю 15–23 роки (найбільш чітко проявляються у будівництві, а тому їх ще називають «будівельними циклами»), відповідно до яких період відновлення житлових приміщень і виробничих потужностей за рахунок відповідних інвестицій становить 20–25 років, упродовж яких відбуваються суттєві зміни у виробничій структурі економіки та будівельному комплексі.

3) цикли К. Жюгляра тривалістю 7–12 років («промислові цикли», «бізнес-цикли»), зумовлені динамікою інвестицій в активну частину основного капіталу, тобто машини та обладнання. Вважають, що такі цикли є результатом взаємодії інфляції та інвестиційних витрат.

4) цикли Дж. Кітчана тривалістю 3–5 років, які спричиняє динаміка інвестицій у товарно-матеріальні запаси (тому їх ще називають циклами запасів). У періоди зростання економіки трапляються випадки, коли запаси споживчих та інвестиційних товарів перевищують певне граничне значення, яке визначається суспільними потребами в них. У свою чергу, накопичення товарів понад потребу в них закономірно призводить до кризового стану. При цьому граничною вважається така величина запасів, яка перевищує місячний обсяг продажів у обробній промисловості в 1,7 рази, в оптовій торгівлі – в 1,2 рази, а в роздрібній торгівлі – в 1,4 рази [6].

Виокремлені вище види циклів можна розподілити на функціональні (цикли С. Кузнеця, К. Жюгляра, Дж. Кітчана) та цикли розвитку, до яких належать «довгохвильові цикли» М. Кондратьєва. Відмінність цих двох груп циклів полягає в тому, що функціональні цикли, на відміну від циклів розвитку, принципово не зачіпають основ функціонування економічної системи, її структуру та взаємозв'язків.

У науковій літературі вважають, що середній цикл К. Жюгляра складається із двох циклів Дж. Кітчана, тоді як два цикли К. Жюгляра утворюють цикл С. Кузнеця. У свою чергу, два останніх цикли накладаються на піввіковий «великий цикл кон'юнктури» М. Кондратьєва, який відіграє визначальну роль у економічному розвитку та пов'язаний з перетвореннями не лише в технічній базі виробництва (змінюю існуючого технологічного укладу), але й у сфері менеджменту. Він пов'язаний з виникненням нової парадигми освіти, появою нових видів енергоносіїв, транспорту, якісно нових засобів зв'язку тощо. Характер, наприклад, середньострокового циклу значною мірою залежить від того, на яку фазу довгострокового циклу – висхідну чи низхідну він припадає. Найгірший стан економіки спостерігається в тому випадку, коли низхідна фаза циклу М. Кондратьєва співпадає з низхідною фазою середньострокових або короткострокових циклів [9].

Як свідчить аналіз наукової літератури, світова економіка, регулярно проходячи через довгохвильові цикли М. Кондратьєва, опинялась у найгіршому стані в 1841–1843 рр., 1891–1896 рр. та 1929–1933 рр. Суттєві структурні потрясіння світової економіки, обумовлені «нафтовим шоком» у середині 1970-х років знову відкинули її на саме «дно» чергового циклу, після чого окреслилась висхідна фаза. Це, зокрема, знайшло свій прояв у прискоренні темпів економічного зростання розвинених країн світу, що тривало майже до середини 1990-х років за сприятливої комбінації тривалих підйомів і незначних спадів. При цьому генератором підйому були інновації в сфері кібернетики, генної інженерії, в хімії, в сільському господарстві тощо. Згодом унаслідок набуття цими інноваціями масовості, приблизно наприкінці першого десятиліття ХХІ ст., якщо слідувати концепції «довгих

хвиль», мало відбуватись уповільнення темпів розвитку світової економіки із затяжними кризами, тривалими депресіями та відносно слабкими підйомами, що, власне, й відбувається нині. Таким чином, сьогодні більш ніж переконливо засвідчило точність теоретичного визначення часових меж економічного циклу та періодичність виникнення кризових явищ у економіці.

Головна заслуга М. Кондратьєва полягає в тому, що він визначив межі та періодичність довгохвильових циклів, а також виділив основні ознаки, притаманні висхідним і низхідним фазам довгих циклів:

1) перед початком висхідної фази кожного циклу або на її початку відбуваються істотні зміни в економічному житті суспільства (техніці, технології, грошовому обігу, перерозподілі позицій країн у світовій економіці);

2) періоди висхідних фаз, зазвичай, є більш насиченими соціальними потрясіннями в житті суспільства, ніж періоди низхідних фаз;

3) низхідні фази довгих циклів, зазвичай, супроводжуються тривалою депресією сільського господарства;

4) середньострокові цикли, що припадають на низхідну фазу великого циклу, характеризуються тривалістю та глибиною депресії, короткостроковістю та слабкістю підйомів, а циклам, що припадають на висхідну фазу, характерні протилежні властивості [7].

Дослідження, які проводились у подальшому багатьма іншими вченими, дозволили підтвердити наявність циклічності в механізмах функціонування та розвитку ринкової економіки. Враховуючи сучасні дослідження, періодизація довгохвильових циклів може бути такою [5, 7].

Перший цикл: кінець 1780-х років – 1844–1851 рр.: висхідна фаза – 1810–1817 рр., низхідна – з 1810–1817 рр. до 1844–1851 рр.

Другий цикл: з 1844–1851 рр. до 1891–1896 рр.: висхідна фаза – 1870–1875 рр., а низхідна – з 1870–1875 рр. до 1891–1896 рр.

Третій цикл: з 1891–1896 рр. до 1929–1933 рр.: висхідна фаза – до 1914–1920 рр., низхідна – з 1914–1920 рр. до 1929–1933 рр.

Четвертий цикл: з 1929–1933 рр. до 1970–1982 рр.: висхідна фаза – до середини 1950-х років, низхідна – з середини 1950-х років – до 1970–1982 рр.

П'ятий цикл: з 1970–1982 рр. – до 2010–2015 рр. (прогноз).

Слід зазначити, що теорії циклів виникли в економічній науковій думці як реакція на нестійкий стан капіталістичної економіки, розвиток якої періодично супроводжувався кризами. До 1930-х років у економічній теорії панував неокласичний напрям, представники якого розглядали кризи як випадкове, тимчасове явище. Вони вважали, що в умовах вільної ринкової конкуренції економіка автоматично пристосовується до будь-яких порушень попиту та пропозиції, забезпечуючи економічну рівновагу всієї системи господарювання. Тому в цих умовах теорії циклів розглядалися як екзогенні концепції, що пояснюють циклічні коливання впливом зовнішніх для чинників.

Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що погляди науковців щодо циклічного розвитку економіки різняться: одні не визнають періодичну повторюваність економічних циклів, а інші визнають циклічний розвиток економіки.

Прибічники першої точки зору вважають, що циклічну модель розвитку економіки формують випадкові чинники (імпульси, шоки), тобто циклічність є наслідком дії незалежних випадкових факторів. Теоретичне підґрунтя такого підходу було закладено в 1927 р. радянським економістом Є. Слуцьким [12]. Проте, в світовій економічній науковій думці такий підхід не отримав подальшого розвитку. До представників цієї точки зору можна віднести й марксистів, які заперечують можливість циклічного розвитку в умовах соціалізму та наголошують, що у безкласовому суспільстві розвиток має лише фазу підйому. Такий підхід ґрунтується на теорії промислового циклу К. Маркса, яка, на переконання марксистів, притаманна виключно капіталістичній формації.

З огляду на зазначений підхід, регулювання економіки, зокрема фінансової системи, має зводитись до запобігання кризовим явищам.

Тоді як, відповідно до підходу, який визнає існування циклічного розвитку економіки, а отже неминучість кризових явищ, призначення регулювання має полягати у попередженні криз та пом'якшенні їх наслідків.

Разом з тим слід зазначити, що серед й економістів, які визнають циклічний розвиток економіки, не існує єдиного погляду на природу цього явища. Так, П. Самуельсон розмежовує теорії циклічного розвитку на дві групи: 1) екстернальні, згідно з якими головними причинами економічних циклів є чинники, що перебувають поза межами економічної системи, та 2) інтернальні, відповідно до яких кризи обумовлені причинами, що виникають у самій економічній системі та дають імпульс самовідтворювальному економічному циклу [11]. У таблиці 1 наведені основні теоретичні концепції XIX – середини XX ст., які обґрунтовують циклічність розвитку економіки, наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Основні теоретичні концепції циклічного розвитку економіки
в XIX – XX ст.**

№	Назва теорії	Найбільш відомі представники	Пояснення причин циклів
1	Теорії зовнішніх факторів	У. Джевонс	Причина – сонячна активність (11-річні сонячні цикли співпали із циклами Жугляра)
2	Теорія промислових циклів	К. Маркс, Ф. Енгельс	Протиріччя капіталізму; періодичність криз пояснюється – масовим оновленням основного капіталу
3	Теорія пере накопичення капіталу	М.І. Туган-Барановський, Г. Кассель, А. Афталъон	Диспропорції в структурі виробництва, тобто перенакопичення основного капіталу
4	Кредитно-грошова концепція	Р. Хоутрі, І. Фішер	Порушення у сфері грошового попиту і пропозиції
5	Кейнсіанська теорія	Дж. М. Кейнс	Взаємодія руху національного доходу, споживання й накопичення капіталу, недосконалість ринкового механізму
6	Теорія нововведень	Й. Шумпетер	Стрибкоподібний характер впровадження у виробництво технічних винаходів і нововведень
7	Теорія недоспоживання	Ж. Сімонді, К. Родбертус-Ягецов	Обмеженість споживання, падіння частки заробітної плати в національному доході
8	Неокласична школа	А. Маршалл, В. Паретто	Нестабільність грошового обороту
9	Концепція «спекулятивних мотивів», психологічні теорії циклу	У. Джевонс, В. Паретто	Спекулятивний мотив у операціях підприємців на товарних ринках і фондових біржах, пов'язаних із очікуваннями подальшого підвищення товарних цін і курсів цінних паперів.

Джерело: [1, 14].

Сучасні підходи до досліджень циклічного розвитку економіки ґрунтуються на працях економістів XIX–XX ст., а відмінності в їх поглядах полягають у різному розумінні причин виникнення циклу та ролі держави в регулюванні економічних процесів. На сьогодні переважають такі підходи щодо досліджень циклічного розвитку економіки.

Представники неокейнсіанської школи (Е. Хансен, Дж. Хікс, Р. Харрод, П. Самуельсон) зазначають, що в зв'язку з тим, що заробітна плата та ціни коригуються повільно, спад виробництва та споживання в довгостроковій перспективі можуть вплинути на обсяги виробництва та зайнятість. Згідно з поглядами неокейнсіанців уряд повинен активно впливати на економіку з метою згладжування коливань ділової активності шляхом запровадження ефективного державного регулювання економіки [1].

Неокейнсіанська модель економічного циклу ґрунтується на тому, що вплив грошей на економічні перетворення відбувається за схемою: гроші – норма відсотку – норма інвестицій – національний дохід. Головною ланкою цього передавального механізму є зв'язок між нормою відсотка та нормою інвестицій, який характеризує безпосередній вплив динаміки норми відсотка на обсяг інвестицій, що їх планує здійснити той чи інший інвестор [2].

Сучасні підходи до досліджень циклічного розвитку економіки ґрунтуються на працях економістів XIX–XX ст., а відмінності в їх поглядах полягають у різному розумінні причин виникнення циклу та ролі держави в регулюванні економічних процесів. На сьогодні переважають такі підходи щодо досліджень циклічного розвитку економіки.

Представники неокейнсіанської школи (Е. Хансен, Дж. Хікс, Р. Харрод, П. Самуельсон) зазначають, що в зв'язку з тим, що заробітна плата та ціни коригуються повільно, спад виробництва та споживання в довгостроковій перспективі можуть вплинути на обсяги виробництва та зайнятість. Згідно з поглядами неокейнсіанців уряд повинен активно впливати на економіку з метою згладжування коливань ділової активності шляхом запровадження ефективного державного регулювання економіки [1].

Неокейнсіанська модель економічного циклу ґрунтується на тому, що вплив грошей на економічні перетворення відбувається за схемою: гроші – норма відсотку – норма інвестицій – національний дохід. Головною ланкою цього передавального механізму є зв'язок між нормою відсотка та нормою інвестицій, який характеризує безпосередній вплив динаміки норми відсотка на обсяг інвестицій, що їх планує здійснити той чи інший інвестор [2].

Представники монетарної економічної школи (М. Фрідман, А. Шварц) акцентують увагу на грошовій складовій та, відповідно, на кредитній системі. Зменшення обсягів кредитування може виникати, наприклад, в умовах незбалансованої грошово-кредитної політики, що знаходить свій прояв у дисбалансі між попитом і пропозицією грошей. Монетарна теорія циклу ґрунтується на прямому впливі динаміки грошової маси на індекс цін і обсяги виробництва [2].

Сучасні монетаристи використовують термін «фінансові кризи» та пов'язують їх виникнення, перш за все, з кризами банківської системи. На їхню думку, коли банківська система послаблюється, окремі банки можуть опинитися під загрозою банкрутства або збанкрутувати, що спричиняє банківську паніку (Ф. Мишкін). В умовах кризи клієнти банків масово вилучають свої депозити, в результаті чого активи банків зменшуються, що ставить під загрозу функціонування всієї банківської системи. Тому для подолання фінансової кризи монетаристи рекомендують центральним банкам підтримувати ліквідність, перш за все, платоспроможних банків, що опинились у небезпеці [18].

Представники теорії реальних економічних (бізнес-) циклів вважають, що періодичність зміни обсягів виробництва є об'єктивною закономірністю механізмів саморегулювання ринку. Тому криза розглядається ними як об'єктивний процес перерозподілу ресурсів на основі тяжіння економічних процесів до стану рівноваги. Засновники цієї теорії Ф. Кюдланд і Е. Прескотт пояснюють причини нерівномірності економічного зростання, а також виникнення рецесії та підйому поведінкою економічних агентів в умовах раціональних очікувань [17].

Психологічні теорії циклу, виділяють такі основні напрями.

1. Концепція «специфіки виробничих капіталовкладень» А. Пігу, які основну причину циклічності вбачали в особливостях виробничих капіталовкладень, що здійснюються в умовах розпорошеності виробників і пов'язаною з нею недосконалістю ринкової інформації. Відповідно до цієї концепції головними факторами, що визначають поведінку підприємців упродовж циклу, є рівень очікуваного доходу від нових капіталовкладень [14].

2. Рівноважна теорія економічного циклу Р. Лукаса, яка ґрунтується на припущенні про поведінку господарюючих суб'єктів і особливостях сприйняття ними економічної інформації. Центральною ідеєю рівноважної теорії циклу є взаємодія грошових шоків, тобто неочікуваного збільшення маси грошей в обігу, та пов'язаного з цим зростання цін. За моделлю Р. Лукаса підприємець неспроможний відрізнити інфляційне підвищення цін на свій продукт від збільшення відносних цін на нього, а тому за будь-якого зростання цін збільшує інвестиції та підвищує рівень зайнятості. Таким чином, асиметрична інфляція, яка в цій теорії пов'язана зі збільшенням державних витрат, призводить до початку фази економічного підйому при незмінному рівні реального сукупного попиту. Низхідна фаза циклу настає тоді, коли виробники починають розуміти помилку та зменшують виробничі потужності та зайнятість. У зв'язку з тим, що це відбувається у період підвищення цін, то виникає стагфляція [14].

Останнім часом у дослідженнях зарубіжних економістів, зокрема Б. Бернанке, А. Грінспена, П. Кругмана розглядаються питання, що стосуються впливу негативних або позитивних ефектів від циклічних коливань на економічний розвиток та розроблення відповідних заходів контрциклічної політики, спрямованої на пом'якшення наслідків фінансових криз. Так, Б. Бернанке характеризує поняття ділового циклу як важливу складову макроекономічної теорії та визначає його як повторювану послідовність періодів підйому та розширення економіки, тимчасового спаду, наступного підйому та відновлення [1].

П. Кругман у своїх працях доводить, що першопричинами кризи є тіньовий банківський сектор і зниження ролі державних регуляторів у процесі виконання своїх функцій. Головну проблему посткризового розвитку він вбачає у необхідності генерування попиту та пропонує збільшувати обсяги кредитування та обсяги витрат. Фактично з метою запобігання глобальному уповільненню економічного зростання він пропонує запровадження кейнсіанських фіскальних стимулів і збільшення урядових витрат на реалізацію регіональних інфраструктурних проектів [8].

А. Грінспен характеризує економічні спади як невід'ємну складову циклу ділової активності. На його думку, такі спади виникають тоді, коли обсяги запасів починають перевищувати попит, що спонукає компанії до скорочення виробництва. При цьому найбільший спад спостерігається у разі обвального зменшення попиту, коли споживачі різко зменшують свої витрати, а бізнес скорочує інвестиції. Тому для попередження різких спадів важливим є своєчасне їх визначення і реагування шляхом пом'якшення фіскальної політики та збільшення витрат державного бюджету, що дозволить забезпечити відновлення зростання економіки в короткостроковому періоді, хоча й підвищує ризик посилення інфляції з негативними наслідками в довгостроковій перспективі. Якщо спад обумовлений надлишком запасів (перевиробництвом), то, на думку А. Грінспена, необхідно утриматися від активних дій, щоб економіка самостійно могла вийти з кризи [4].

Активні дослідження проблем циклічного розвитку економіки проводять російські вчені Л. Грінін, С. Моїсєєв, М. Хазін. Так, Л. Грінін аналізує економічний цикл і його фази через призму зміни психології поведінки людини упродовж циклу та пов'язує причини виникнення криз з психологічними чинниками, які, на його думку, можуть посилювати диспропорції в економіці, що виникають унаслідок високих темпів її розвитку (буму) [3].

С. Моїсєєв, який активно досліджує процеси циклічності на прикладі банківської сфери, вважає, що циклічність, як і ділові цикли, є невід'ємним атрибутом ринкової економіки. При цьому існує низка внутрішніх чинників, що спонукають до циклічності на

банківському ринку, зокрема й сама система регулювання та нагляду. У зв'язку з цим дієвим заходом контрциклічного регулювання автор вважає макропруденційне регулювання [10].

Висновки. Проведене дослідження теоретичних засад і генезису циклічного розвитку економіки, особливостей окремих видів циклів, а також природи їх походження та механізмів розвитку дозволяє зробити висновок про об'єктивність і закономірність виникнення кризових явищ у економіці, що й підтвердила нещодавня криза.

Аналіз причин і наслідків фінансової кризи також показав, що усталений підхід до попередження кризових явищ у економіці, який існував до 2007 р. та вважався фундаментальним, потребує суттєвої модифікації та розроблення нових теоретико-методологічних підходів, а також перегляду основних засад регулювання та нагляду за фінансовим сектором з метою забезпечення стійкості його розвитку. На сучасному етапі розвитку фінансового сектору України необхідне розроблення «адаптивної», економічної та фінансової політики, пристосованої, до особливостей циклічного розвитку економіки та покликаної попередити та зменшити негативні наслідки кризових явищ. Крім того, регулювання та нагляд за фінансовим сектором слід розглядати не лише через призму можливого попередження кризових явищ, а й з огляду на необхідність розроблення ефективної політики регулювання, яка б сприяла пом'якшенню можливих негативних наслідків кризи.

Література.

1. Абель Э. Макроекономика / Э. Абель, Б. Бернанке. – СПб.: Питер, 2008. – 768 с.
2. Гальчинський А. Основи кейнсіанської моделі регулювання економічного циклу. Питання теорії / А. Гальчинський // Вісник Національного банку України. – №1. – 2009. – С.3-8.
3. Гринин Л.Е. Психология экономических циклов / Л.Е. Гринин // Историческая психология и социология истории. – №2. – 2009. – С.75-99.
4. Гринспен А. Эпоха потрясений. Проблемы и перспективы мировой финансовой системы / А. Гринспен // Серия: Сколково. – М.: Юнайтед Пресс, 2010. – 550 с.
5. Ерохина Е.А. Стадии развития национальной экономики и циклы Н.Д. Кондратьева / Е.А. Ерохина. – Томск: Водолей, 2001. – С.27-28.
6. Капканщиков С.Г. Кризисы в механизме циклического развития экономики и роль российского государства в их преодолении: учебное пособие / С.Г. Капканщиков. – Ульяновск: УлГТУ, 2011. – 93 с.
7. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры // Избранные сочинения / Ред. колл. Л.И. Абалкин и др.; сост. В.М. Бондаренко, В.В. Иванов, С.М. Комлев и др. – М.: Экономика, 1993. – С.24-25.
8. Кругман П. Возвращение Великой депрессии? / Пер. с англ. В.Н. Егоров. – М.: Эксмо, 2009. – 336 с.
9. Кушлин В. Посткризисная экономика: управление развитием / В. Кушлин // Экономист. – 2010. – № 6. – С.14-24.
10. Моисеев С.Р. Контрциклическое регулирование: динамические резервы и резервный капитал / С.В. Моисеев // Банковское дело. – 2009. – №10. – С.12-20.
11. Самуэльсон П. Экономика = Economics / П. Самуэльсон, В. Нордхаус. – М.: «Вильямс», 2006. – 1360 с.
12. Слуцкий Е.Е. Сложение случайных причин как источник циклических процессов / Е.Е. Слуцкий // Вопросы конъюнктуры. Т. 3, вып. I. – М., 1927. – С.34-64.
13. Экономическая теория: Учебник / под общ. ред. акад. В.И. Видяпина, А.И. Добрынина, Г.П. Журавлевой, Л.С. Тарасевича. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 714 с.

14. Фролова Т.А. Экономическая теория: конспект лекций / Т.А. Фролова. – Таганрог: ГТИ ЮФУ, 2009. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.aup.ru/books/m202/13_1.htm.
15. Экономическая теория: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.Д. Камаева. – 8-е изд., перераб. и доп. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 640 с.
16. Arthur E. Wilmarth Reforming financial regulation to address the too-big-to-fail problem. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1645921.
17. Kydland F. Time to Build and Aggregate Fluctuations / F. Kydland, E. Prescott // *Econometrica*, 1982, vol. 50, November/ – P.1345-1370.
18. Schwartz A.I. Real and Pseudo – Financial Crises / A.I. Swartz. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nber.org/chapters/c7506.pdf>.

УДК 336.711

У статті досліджено теоретико-методологічні засади, та закономірності циклічного розвитку економіки. Встановлено об'єктивну природу кризових явищ в економіці, обґрунтовано підходи до запровадження «адаптивної» системи розвитку фінансового сектору, яка враховує особливості циклічного розвитку економіки, обґрунтовано необхідність формування механізмів щодо попередження та пом'якшення наслідків криз.

Ключові слова: циклічний розвиток економіки, економічний цикл, види економічних циклів, фази циклу, криза.

В статье исследованы теоретико-методологические основы и закономерности циклического развития экономики. Установлено объективную природу кризисных явлений в экономике, обоснованы подходы к внедрению «адаптационной» системы развития финансового сектора, которая учитывает особенности циклического развития экономики, определена необходимость формирования механизмов предупреждения и смягчения последствий кризисов.

Ключевые слова: циклическое развитие экономики, экономический цикл, виды экономических циклов, фазы цикла, кризис.

Objectivity and regularity of cyclical economic development is investigated in the article. The theoretical and methodological foundations of cyclical economic development are summarized. The inevitability of the economic crisis and the importance of providing of preconditions of effects are determined.

Key words: cyclical economic development, economic cycle, types of economic cycle, phases of cycle, crisis.

Надійшла до редколегії 27.10.2013 р.